E-ISSN : 2181-4341
https://wordlyknowledge.uz
IMPACT FACTOR(SJIF) : 3,934

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING INTELLEKTUAL QOBILIYATLARINI SHAKLLANTIRISHDA ISTE'DODNING O'RNI

Asqarov Anvarjon Rahimjon o'g'li
Farg'ona davlat universiteti, o'qituvchi

Mutaliyeva Shaxlo Baxtiyorovna
Farg'ona davlat universiteti, Psixologiya (faoliyat turlari bo'yicha) mutaxassisligi 2- bosqich magistranti.

Annotatsiya: Maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual salohiyatini rivojlanishida ularning tug'ma qobiliyat va iste'dodining o'rni muhim ahamiyatga ega chunki tug'ma qobiliyatga ega bo'lgan bolalarimiz kattalarning har bir ta'limiy, tarbiyaviy va kasbiy ta'limotlarini tez ilg'ab oladilar va tez o'zlashtirib hayotga tadbiq etadilar. Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda intellektual qobiliyat shakklanishida iste'dodning o'rni va ilmiy-psixologik mulohazalar haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Maktabgacha yosh davri, intellectual rivojlanish, iste'dod, qobiliyat, bolalar, ijtimoiy muhit, tarbiyachi, psixolog, mantiqiy fikrlash.

Kirish: Bugungi kunda maktabgacha ta`lim tarbiyalanuvchilarining intellektual salohiyatini rivojlantirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. O`zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganlaridek "Maktabgacha ta`lim - ertangi kunimizga zamin" dir. Maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual salohiyatini rivojlanishida ularning tug'ma qobiliyat va iste'dodning o'rni ahamiyatga ega. Lekin bu qobiliyat va iste'dod , barcha bolalarga nasib etavermaydi. Shunday ekan, qobiliyatni shakllantirib borish, bolalarning iste'dodini oshirib boorish birinchi navbatda pedagoglarimizga va keng jamoatchilik zimmasiga ya'ni oila, mahalla, o'quv muassasalari va korxona, tashkilot, ustaxona boshqaruvchilari zimmasiga tushadi. Iste'dod tushunchasining asosiy mazmuni "qobiliyat" degan tushunchani ham anglatadi. Bizningcha, amaliyotda qo'llaniladigan "qobiliyat" tushunchasi uchta asosiy qismga ega:

Birinchidan, qobiliyat psixologik, o'ziga xos alohida xususiyatlarga ega bo'lib, bir odamni boshqasidan farqlaydigan qobiliyat tushuniladi, barcha odamlarga xos bo'lgan qobiliyat haqida gap ketganda hech kim bu iborani ishlatmaydi. "Qobiliyat" so'zi marksizm-leninizm asoschilari bashorat qilgandek bu – "Har kim qobiliyatiga yarasha" degan shiorda qo'llanilgan xolos.

Ikkinchidan, qobiliyat iborasi umuman olganda odamdagi o'ziga xos har qanday turli xususiyatlarni anglatmay, balki faqat turli faoliyatlarni bajarishda erishgan muvaffaqiyatiga bog'liq bo'lgan shaxsga nisbatan qo'llaniladi. Masalan, ba'zi odamlar shubhasiz o'ziga xos fazilatlarga ega: jizzakilik, lanjlik, yalqovlik kabi hususiyatlarni odatda qobiliyat deb bo'lmaydi, chunki har qanday faoliyatda ham har doim muvafaqqiyatga erishish mumkin emas.

Uchinchidan, "qobiliyat" tushunchasi ayrim shahslarda, ya'ni uning bilimi yoki bilimsizligiga qarab belgilanmaydi. Ko'pincha, pedagog bolalarning faoliyatidan uncha qoniqmasada, lekin shunga qaramay yahshi o'zlashtirolmayotgan bola boshqa o'rtoqlaridan ortda qolmay fanlarni yahshi o'zlashtirishga harakat qilishi bilan o'qituvchini xursand qiladi. Pedagog o'ziningnoroziligini bolalar bilan yetarlicha shug'ullanmasligini asoslab, bolalarning "qobiliyatiga e'tibor berib, bolalar bilan ko'proq shug'ullansa bilimni yahshi o'zlashtira olish qobiliyati bor degan xulosaga keladi.

Biz qobiliyatni shaxsni tabiiy imkoniyatlari deb tushunishimiz mumkin emas, chunki, qobiliyatni biz "har bir insonning o'ziga xos psixologik xususiyatlari" deb aniqladik, shuning uchun bu har qanday shaxsda mavjud bo'lgan tabiiy xususiyat deb xulosa chiqarish aslo mumkin emas. Tabiiy bo'lib faqat anatomo-fiziologik hususiyatlar, ya'ni qobiliyatning rivoji asosida

yotgan iste’dod bo’lishi mumkin, qobiliyatning o’zi ham doimiy rivojlanish natijasida paydo bo’ladi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya.

Qobiliyat – odam psixikasining eng muhim hususiyatlaridan biri bo’lib, bu xususiyatlarni xaddan tashqari keng to’ldirish imkoni oqibatida qandaydir bir qobiliyatning nisbiy zaifligi hattoki bu qobiliyat bilan hammasidan ko’ra bir – biri bilan bog’liq faoliyatning muvaffaqiyatli bajarish imkoni aslo yo’q emas. Bir shaxsda qobiliyatning yetishmasligi boshqa bir shaxs bilan o’rtalarida chegara qoplangan bo’lishi mumkin.

Aynan chegara qoplanishining imkoniyati har-hil: masalan, musiqiy iste’dod va musiqaga yoki biror bir shunga o’xshash sohaga bo;lgan qobiliyat bilan bog’langan faoliyat iste’dod bo’lmasa har qanday urinishlar oqibatida omadsizlikka olib kelishi muqarrar.

“Iste’dod” va “qobiliyat” o’ziga xos xususiyat tushunchalarga ega, ulardagi inson hususiyatlari har qanday amaliy faoliyat taqdim etayotgan talablar nuqtai nazaridan ko’riladi. Shuning uchun iste’dod haqida ham umumiy gapirish mumkin. Iste’dod shaxsning faqatgina nimagadir, qandaydir faoliyatga nisbatan aytiladi. Bu “umumiy iste’dod” haqidagi savolni ko’rib chiqilishida hususan muhim ahamiyatga ega. Aynan “iqtidorlilik” tushunchasining ichida zaruriy shart sifatida muayyan amaliy faoliyatdan iborat bo’lgan o’zaro bog’liqlik ushbu tushunchaning tarixiy xarakterini belgilab beradi. “Iste’dod” tushunchasi biologik xususiyat deb qaralganda o’z mazmunini yo’qotadi. Iste’dod anglashimizcha, bu har qanday u yoki bu boshqa faoliyat turlariga kiritilishi va shubxasiz har bir muayyan faoliyatning “muvafaqqiyatli” bajarilishiga jiddiy ravishda bog’liqligidir.

Ta’kidlash lozimki, qobiliyat o’zining mavjudligi bilan dinamik tushunchadir. Qobiliyat faqat harakatda, faqat rivojlanishda paydo bo’ladi. Psixologik jihatdan qobiliyat haqida, o’zining rivojlanishdan oldin mavjud bo’lganligidek, hamda qobiliyat o’zining to’la rivojiga yetib, o’zining rivojlanishi to’xtashi haqida so’zlash aslo mumkin emas. Chunki qobiliyat doimiy rivojlanishda bo’lishi kerak. Bundan xulosa qilinadiki, qobiliyat aniq faoliyatdan tashqarida paydo bo’lmaydi. Faqat biz uni psixologik taxlil qilish yo’li bilan ularni bir- biridan ajrata olamiz. Qobiliyatni aniq faoliyat boshlanishidan oldin mavjud va faqat uning yakunida qo’llaniladi degan xulosaga kelish aslo mumkin emas. Go’dakda absalyut eshitish qobiliyati tovush balandligini bilish birinchi bor dunyoga kelishidan oldin mavjud emas. Ungacha faqatgina anatoma- fiziologik haqiqatdek iste’dod nishonasi mavjud bo’lgan. Gap qobiliyat faoliyatda namoyon bo’lishida emas, balki ularning shu faoliyatda yaratilishidadir. Qobiliyatning rivojlanishi, umuman har qanday rivojlanish ham oddiy bo’lmaydi uning harakat kuchi zidditalar bilan kurashishdadir, shuning uchun rivojlanishning har hil bosqichida qobiliyat va qiziqishlar o’rtasida ziddiyatlar bo’lishi mumkin.Lekin, bo’lishi mumkin bo’lgan bunday ziddiyatlarni tan olish, qiziqishlarning paydo bo’lishi va rivojlanishi qobiliyatdan mustaqil tarzda paydo bo’ladi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, qobiliyat tushunchasini insonning tabiiy xususiyati deb qabul qilmay, biroq biz ko’p hollarda qobiliyat rivoji asosida ba’zi insonlarda tabiiy hususiyat, ya’ni iste’dod ham mavjudligini ko’rishimiz mumkin. Ba’zida “haqiqiy”, “tabiiy”, “tabiatdan berilgan” va shunga o’xshash so’zlar bilan aytilganda – “tabiiy” tushunchasi, - qobiliyat tushunchasi bilan amaliy tahlilda bir-biriga bog’liq. K’op hollarda biz tabiiylikni iste’dod rivoji asosida yotgan qobiliytni tushunamiz.

ADABIYOTLAR:

1. Rahimjon o’g’li, A. A. (2022). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA MANTIQIY TAFAKKUR RIVOJLANISHINING IJTIMOIY PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI. SO ‘NGI ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI, 1(2), 116-119.
2. Asqarov Anvarjon Rahimjon o‘g‘li. (2022). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING AQLIY TARAQQIYOTINING RIVOJLANISHIDA O‘YIN RIVOJLANTIRUVCHI FAOLIYAT SIFATIDA. Uzbek Scholar Journal, 5, 207–209.

3. Askarov, A. (2022). CREATIVE THINKING IN PRESCHOOL SOCIAL PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF DEVELOPMENT. Science and innovation, 1(B8), 87-91.

4. Asqarov, A. (2022). MAKTABGACHA YOSH DAVRDA KREATIV TAFAKKURNI RIVOJLANISHINING IJTIMOIY PSIXOLOGIK ASPEKTLARI. Eurasian Journal of Academic Research, 2(6), 882-883.

5. O'G'Li, A. A. R. (2022). XOTIRANI RIVOJLANTIRISHNING O'ZIGA XOS USULLARI. *Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali*, *1*(6).

6. Vosiljonov, A. (2022). Basic theoretical principles of corpus linguistics. *Academicia Globe: Inderscience Research*, *3*(2), 1-3.

7. Vosiljonov, A. (2022). LINGVISTIK TADQIQOTLARDA KORPUS O 'RGANISH OBYEKTI SIFATIDA. *IJTIMOIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI*, *2*(11), 176-182.

8. Vosiljonov, A. (2022). PRAGMALINGVISTIKA VA UNING TAHLILIY SHAKLLANISH TARIXI. *Science and innovation*, *1*(B8), 99-105.

9. Vosiljonov, A. (2022). PRAGMALINGUISTICS AND THE HISTORY OF ITS ANALYTICAL DEVELOPMENT. *Science and Innovation*, *1*(8), 99-105.

10. Vosiljonov, A., & Isaqova, X. (2023). EFFECTIVENESS OF MOTHER TONGUE EDUCATION IN THE PRIMARY GRADES. *International journal of advanced research in education, technology and management*, *2*(2).



WORDLY
KNOWLEDGE